

Podsumowanie panelu nr 6

Kongres Ekonomistów Polskich, II sesji, 6 panel „Sfera realna gospodarki – Demografia, nierówności, rynek pracy, obszary wiejskie i dobrobyt społeczny”

Moderator Prof. dr hab. Andrzej Czyżewski

Słowa kluczowe: *ekonomia rolna, rolnictwo, obszary wiejskie, gospodarka żywnościowa, agrobiznes*

W trakcie sesji zaprezentowane zostały fundamentalne problemy ekonomii rolnej jako subdyscypliny ekonomii. W teorii ekonomii, tak jak jest ona uprawiana w Polsce dominują konsekwencje przepływów w procesie tworzenia dochodów i ich podziału na dwa czynniki, tj. pracę i kapitał. Czynnikiem ziemi w ekonomii głównego nurtu jest najczęściej pomijany, bądź co najwyżej traktowany jako *constans*. Ziemia, jako specyficzny czynnik produkcji, niemobilny, niepomnażalny musi mieć swoje szczególne miejsce w rozważaniach ekonomicznych, zwłaszcza ekonomii heterodoksyjnej, tj. w ramach ekonomii instytucjonalnej czy też wyboru publicznego. Poruszane kwestie dotyczyły istoty kwestii agrarnej, która może być rozpatrywana holistycznie przez pryzmat roli rolnictwa w gospodarce, jego specyfiki i problemów oraz konsekwencji, które z tego wynikają dla całej gospodarki. Zauważyć też należy, że kwestia agrarna może się przejawiać w sprzecznościach na kilku płaszczyznach, m.in.: efektywności mikroekonomicznej *versus* racjonalności makroekonomicznej, sprawiedliwości społecznej *versus* sprawności ekonomicznej czy też bezpieczeństwa żywnościowego i zachowania środowiska *versus* dochodowości produkcji, co dodatkowo wzmacniają problemy globalizacji. Węższe podejście, ale częściej spotykane, sprowadza się do zdefiniowania, analizy i oceny jednego, bądź kilku jej przejawów. Przegląd literatury wskazuje, że współczesną kwestię agrarną możemy sprowadzić do trzech konkurencyjnych wobec siebie obszarów, w tym ekonomicznego, gdzie największym problemem jest dysparytet dochodów, jego geneza (kierat technologiczny, malejąca krańcowa produktywność ziemi i dochodowość pracy oraz zaangażowanego kapitału, zawodność rynku, która stymuluje rozwój struktur oligo- i monopolistycznych w relacjach dostawca – odbiorca, konieczność kompromisu pomiędzy wymogiem wzrostu konkurencji, wraz ze wzrostem poziomu intensywności produkcji, jej koncentracji i specjalizacji a barierą środowiskową i społeczną) oraz dylemat czy dysparytet ekonomiczno-społeczny rolnictwa i wsi w warunkach rynkowych jest uniwersalną prawidłowością procesu gospodarowania, czy też osobliwą jego przypadłością. Kłopotliwym pozostaje również obszar społeczny przejawiający się wyższym od przeciętnego poziomem bezrobocia na wsi, wykluczeniem społecznym, niską dywersyfikacją rynku pracy, niską gęstością zaludnienia, gorszym dostępem do usług podstawowych, starzeniem się ludności wiejskiej; zanikaniem rolników, jako osobnej warstwy społecznej; czy najogólniej rzecz biorąc – zagrożeniem dla żywotności obszarów wiejskich oraz środowiskowy, zauważalny poprzez zależność od biofizycznych warunków produkcji, zanik bioróżnorodności, zanieczyszczenie i erozja gleb, ograniczoność zasobów wody, bezpieczeństwa żywności.

Ważnym problemem w dyskusji o stymulatorach trwałego wzrostu w gospodarstwach rolnych jest problem efektywności, rozwoju niskoemisyjnego oraz cen ziemi determinowanych ulokowaniem w przestrzeni. Wskazano na rolę rolnictwa w systemie społeczno-gospodarczym na poziomie regionalnym. Oczywiście jest, że mamy do czynienia z pewnymi uniwersaliami, jak chociażby postępującym ograniczaniem zasobów dla produkcji rolnej (np. degradacja ziemi, czy konkurencja jej funkcji produkcyjnej z mieszkaniową), zmiany klimatyczne i związane z nimi rosnące ryzyko produkcyjne, jednoczesny problem niedożywienia i marnotrawstwa żywności, czy zmiany w modelach konsumpcji żywności na świecie. Stąd rodzą się dylematy związane z poszukiwaniem optymalnego modelu rozwoju rolnictwa, który powinien następować poprzez wzrost efektywności, innowacyjności czy wartości kapitału ludzkiego

i społecznego w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Zmiany te muszą następować poprzez instytucjonalny aparat regulacyjny, gdyż jak pokazuje rzeczywistość – klasyczne teorie ekonomii zawodzą w tym zakresie.

Podniesiono też problem luki dochodowej w gospodarstwach w kontekście roli budżetów rolnych w jej niwelacji. Można uznać, że występowanie luki dochodowej jest problemem uniwersalnym, wynikającym z naturalnie dłuższego cyklu konwersji gotówki (sześciokrotnie dłuższego aniżeli w sektorze przemysłowym). Stąd też rodzi się pytanie, skoro alokacja kapitału, ale też i innych czynników z natury przynosi niską efektywność w sektorze rolnym, jak zwiększać dochody rolnicze i niwelować dysparytet dochodowy? Rozwiązanie tego problemu jest dwojakie – zmienić alokację czynników wytwórczych dotychczas zaangażowanych w rolnictwie, przemieszczając je do bardziej opłacalnych zastosowań bądź też zwiększać dochody poprzez intensyfikację i wzrost skali produkcji (drogą industrialną, wpadając w kierat technologiczny i niszcząc środowisko), co w dłuższym okresie nie rozwiązuje problemu luki dochodowej i przynosi straty społeczne. Pozostaje zatem redystrybucja środków publicznych, która z jednej strony wspiera dochody rolnicze, z drugiej zaś motywuje do działań prośrodowiskowych. Badania wskazują, że wsparcie publiczne nie zniekształca impulsów rynkowych.

Innym ważnym problemem okazała się kwestia bezpieczeństwa żywnościowego i mechanizmów ograniczających ryzyko w produkcji żywności, a także innowacji w tym zakresie. W tym kontekście podniesiono problem zielonych projektów w ramach Partnerstwa Publiczno Prawnego (PPP) w agrobiznesie, zwracając uwagę na uwarunkowania ich funkcji usługowych. W odniesieniu do WPR podkreślono, iż istnieje wiele instrumentów realizujących m.in. cele demograficzne, czy dobrobytu społecznego na wsi. Nadal jednak trudna do rozwiązania pozostaje kwestia parytetowych dochodów, stabilnych cen produktów rolnych i ochrona środowiska oraz zmarginalizowanej pozycji rolnika w łańcuchu dostaw. Zatem należy postawić sobie pytanie od czego odchodzimy i do czego dążymy w warunkach modernizacji WPR, co było przedmiotem dyskusji.

Prof. Prof. Anna Matuszczak i Andrzej Czyżewski

Podsumowanie Sesji II - SFERA REALNA GOSPODARKI Panel 6 - Demografia, nierówności, rynek pracy, obszary wiejskie i dobrobyt społeczny.

Część, której moderatorem był dr hab. Michał Brzeziński (druga część: prof. Andrzej Czyżewski)

W części panelu 6 poświęconej nierównościom, rynkowi pracy i dobrobytowi społecznemu moderator postawił tezę, że w zakresie zagadnień będących przedmiotem dyskusji polscy ekonomiści ponieśli w ostatnich latach ogromną porażkę. Fundamentalne reformy systemu emerytalnego oraz systemu edukacji, które popierała większość ekonomistów akademickich zostały w ostatnich latach odwrócone w oparciu o decyzje wyłącznie polityczne bez śladu merytorycznego uzasadnienia. Z drugiej strony partia rządząca wprowadziła lub ogłosiła zamiar wprowadzenia szeregu kosztownych reform i transferów społecznych (rozszerzenie programu „Rodzina 500+” na pierwsze dziecko, „wyprawka szkolna”, trzynasta i czternasta emerytura, podniesienie płacy minimalnej do radykalnie wysokiego poziomu), które nie są efektywne redystrybucyjnie, a mogą wypychać wydatki budżetowe w innych, kluczowych dla rozwoju dziedzinach (zdrowie, edukacja). Nieefektywność redystrybucyjna wprowadzonych rozwiązań widoczna jest najlepiej w obliczu faktu, że ubóstwo absolutne wzrosło w Polsce w 2018 roku o niemal jeden punkt procentowy. Wydaje się zatem, że rola ekonomistów akademickich w procesie reformowania polskiej gospodarki i kształtowania polityki społeczno-gospodarczej została w ostatnim okresie dramatycznie zredukowana.

W dyskusji podniesiono wątek nierówności dochodowych w Polsce. Ostatnie badania pokazują, że faktyczne nierówności dochodowe w Polsce mogą być nawet 25% wyższe, niż pokazują to oficjalne dane GUS. Fakt, że w odniesieniu do poziomu nierówności istnieje w Polsce tak duża niepewność wskazuje, że środowisko ekonomistów akademickich i instytucje państwa nie poświęciły do tej pory wystarczających zasobów na badanie tego problemu.

Profesor Anna Krajewska zauważyła, że poza nierównościami ekonomicznymi, jednym z najważniejszych problemów rozwojowych dla Polski jest nierównowaga sił pomiędzy pracodawcami a pracownikami. Według tej opinii polska transformacja gospodarcza od początku charakteryzowała się znaczną przewagą przedsiębiorców w stosunku do pracowników pod względem wysokości opodatkowania, siły przetargowej, oraz pozycji i znaczenia grup interesów (związki pracodawców a związki zawodowe pracowników). Innym ważnym problemem z perspektywy szans rozwojowych Polskiego modelu państwa dobrobytu jest regresywność systemu podatkowego, która dużej części obywateli nie wydaje się sprawiedliwa. Regresywność ta ogranicza również możliwości zwiększania dochodów podatkowych przez państwo.

Dr hab. Beata Woźniak-Jęchorek stwierdziła, że jednym z najważniejszych problemów rozwojowych przed którym stoi polska gospodarka jest jakość instytucji rynku pracy (zarówno formalnych, jak i nieformalnych). Szczególnym problemem jest brak wystarczająco inkluzywnych instytucji, które w większym stopniu mobilizowałyby wciąż nisko wykorzystane zasoby pracy (współczynnik aktywności zawodowej wzrósł w Polsce w okresie 1993-2017 jedynie o 1 punkt procentowy, natomiast średnio w UE 15 – o 10 punktów procentowych). Spada również ilość godzin pracy na zatrudnionego. W Polsce brakuje regulacji ułatwiających pracę w niepełnym wymiarze godzin lub pracę tymczasową. Potrzebne jest także właściwe dostosowanie systemu podatkowo-świadczeniowego, tak aby opodatkowanie pracy nie zniechęcało kolejnych członków gospodarstwa domowego do podejmowania pracy, jak również, aby transfery społeczne nie zachęcały do bierności zawodowej lub niepełnego zatrudnienia. Wyzwaniem jest również czwarta rewolucja przemysłowa, która radykalnie zmienia charakter pracy we wszystkich branżach i zawodach. Prowadzi to do wzrostu samozatrudnienia i pracy pozostającej poza tradycyjnymi formami uregulowania. Analiza dokumentów Rady Dialogu Społecznego i związku zawodowego Solidarność prowadzi do wniosku, że niestety zagadnienie to wciąż nie jest jeszcze postrzegane w Polsce jako istotne.